

2018

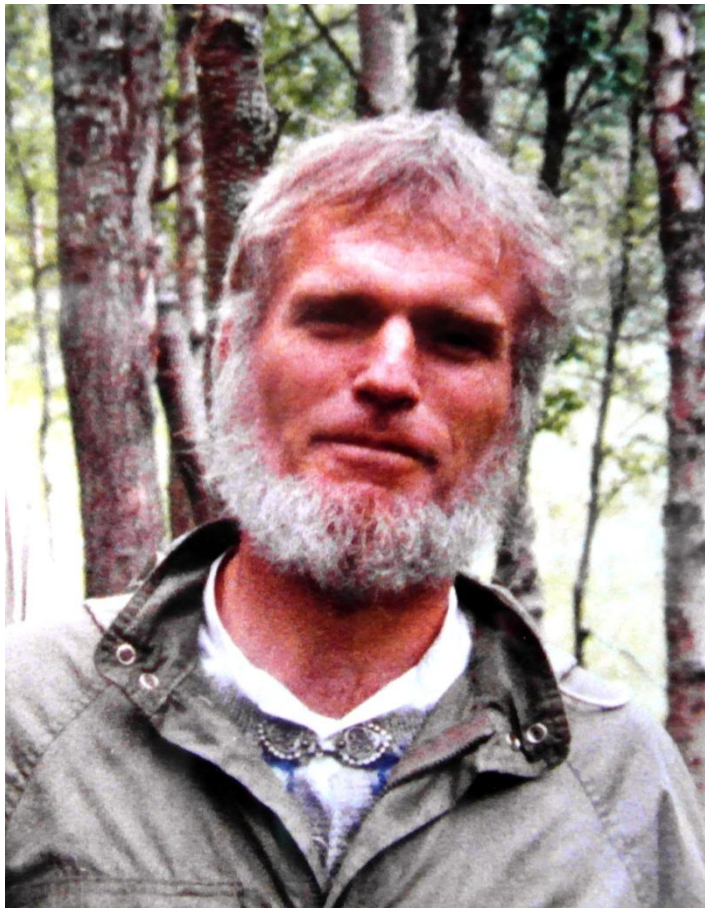
Fra Balsfjord

Børre Knudsens tenkning om staten og om kirken

Ragnar Andersen

13.09.2018

Børre Knudsens tenkning om staten og om kirken

Børre Arnold Knudsen

Børre Knudsen (1937–2014) tenkte store tanker om staten og om kirken. Kanskje større enn de aller fleste i samtida.

Dette hang sammenheng med at han hadde møtt Gud i loven og i evangeliet, at han var merket av dette møtet, og at han levde i dette møtet. Børre Knudsen var belest, hans kunnskaper var uvanlig omfattende, hans intellekt glitrende, han var ydmyk og modig og i dyp forstand en evangelisk-katolsk teolog, en som med den lutherske reformasjons perspektiv fastholdt kirkens økumeniske arv. Knudsen hadde et kunstnersinn og spilte på mange strenger. Da han kom til å fronte kampen mot abort, ble denne kampen hans nye, store diktverk, der han i brann for sannhet og rett fikk bruk for all sin energi, intuisjon og genialitet, sin avsky for løgn og hykleri, sitt intellektuelle vidd, og sin sosiale samvittighet.

Han var opptatt av å ansvarliggjøre øvrighetspersoner i staten og biskoper og prester i kirken for det vi gjorde eller ikke gjorde. Fordi vi alle har med Gud å gjøre, og fordi vi alle har med vårt medmenneske å gjøre. Abortsaken er ingen "sak", men handler om vår neste og vårt forhold til Gud.

Børre Knudsens tenkning om staten

Jeg tror at Børre Knudsens syn på staten kan sammenfattes slik: Staten ble til for menneskets skyld, og ikke mennesket for statens skyld.

Børre Knudsens tenkning om staten er ikke abstrakt, men frelseshistorisk og konkret. Statsbegrepet hans er ikke teoretisk-abstrakt, men historisk-konkret. Vi tilhører et folk som før var hedensk, men nå er døpt til å være et kristent folk. Hvert kristnet folk er trådt inn i en liknende stilling til Gud som det gamle Israel. De rettferdige konger i den gamle pakt blir forbilder for kongene i kristnede land. Ja, kongens kall er endog som Herrens salvede å være et tegn på Messias. I likhet med Jesus (Joh. 18,37) skal kongen vitne for sannheten.¹

Grunnloven

Børre Knudsen var begeistret for grunnloven før endringene i 2012. Den bandt konge og stat til evangelisk-luthersk kristendom. Og la derfor kirkestyret i kongens hender. At kongen da skulle salves og krones i Nidarosdomen var en logisk konsekvens. Grunnlovsbestemmelsen om dette ble tatt bort etter at kong Haakon 7. ble salvet og kronet i 1906. Endringen var et symboltungt skritt bort fra grunnlovens fordeling av makt mellom folk og konge. Maktfordelingen var blitt undergravd alt ved innføringen av parlamentarismen i 1884. Men for Børre Knudsen var det maktpåliggende å ta grunnlovens §§ 2 og 4 for pålydende. Kongen skal håndheve evangelisk-luthersk kristendom idet han verner retten og rettferdigheten.

Kongen

Børre Knudsen var en av få her i landet som tok kongen på alvor som et moralsk ansvarlig individ. De fleste kristne synes å se gjennom fingrene med at kongen – eller eventuelt kronprinsregenten – setter sitt navn under en ugudelig lov. Antakelig er de smittet av det verdslige synet at han bare gjør sin plikt. Men grunnloven (§ 4) sa: ”Kongen skal stedse bekjende sig til den evangelisk-lutherske Religion, haandhæve og beskytte denne.” Og Børre Knudsen sier:

”en konge som bekjenner seg til abortloven og underskriver den, han bekjenner seg ikke lenger til den evangelisk-lutherske religion. [...] han har gjort seg selv ansvarlig ove[r]for Gud [for] hvert barn som drepes. Og en konge som ikke beskytter ... som håndhever abortloven, håndhever ikke lenger den evangelisk-lutherske religion. Det er ikke mulig. Og en konge som ikke beskytter barna i mors liv, beskytter heller ikke lenger den evangelisk-lutherske religion. Tvert imot. Det er et forferdelig ideologisk angrep på troen. For et hvert barn som slik tas livet av, ropes det så og si ut gjennom vinduene, at Gud er død.”²

¹ Sml. *Festskrift*, 139 (H. O. Okkels).

² Skollevoll 2012, 74 (intervju 2010)

Embetsnedleggelse – som i 1942

Børre Arnold Knudsen ble født 24. september 1937. Han var så gammel at han hadde minner fra krigsåra, blant annet om flukten til Sverige da han var sju år gammel. Faren, Rolf Godwin Knudsen, var prest i Langesund, knyttet til MF og personlig kjent med Ole Hallesby, som Børre som liten skal ha sittet på fanget til. Rolf Knudsen var aktivt med i kirkens kamp under krigen og ble skyteskive for de nye makthaverne. Han var da også en av de mange som la ned den statlige delen av presteembetet under henvisning til erklæringen og bekjennelsen *Kirkens Grunn* i 1942. Børre Knudsens begeistring for dette dokumentet var minst like sterk som begeistringen for grunnloven. Med sin egen embetsnedleggelse fra 1. januar 1979 fulgte han nøye mønstret fra kirkekampen under andre verdenskrig.

Begrunnelsen hadde han gitt i sine *17 punkter mot lov om adgang til selvbestemt abort*, datert 18. desember 1978:

1. I følge Guds ord har alle mennesker prinsipielt samme menneskeverd – og menneskerett³ uansett nasjon, religion, kjønn, rase, alder eller utviklingstrinn.
2. Dette grunnsyn er våre statsmyndigheter ved lov forpliktet til å respektere. For Grunnlovens § 2 sier at den evangelisk-lutherske religion forbliver statens offentlige religion.⁴
3. Denne forpliktelse er også gitt i og med Grunnlovens "ånd" eller idégrunnlag. Den klassiske naturrett er kirkens og Grunnlovens felles uskrevne norm for den kodifiserte [skrevne] rett.
4. Av dette følger at staten ikke rettsgyldig kan gi noen lov eller forordning som er i direkte strid med det menneskeverd som Guds ord og kirkens bekjennelse forkynner.⁵
5. Loven om adgang til selvbestemt abort betyr oppgivelse av ethvert rettsvern for det gryende menneskeliv og innebærer en prinsipiell avskrivning av fosterets menneskeverd.
6. Den nye abortloven er derfor i direkte strid med statens eget rettsgrunnlag slik det fremstilles i Grunnloven.
7. Fordi den nye abortloven så åpenbart strider mot Grunnlovens ånd og bokstav, bør enhver borger holde den for en ulovlig og ugyldig lov, og ikke rette seg etter den i noen som helst sammenheng.⁶

³ Protesten mot jødeforfølgelsen (10. november 1942): "[I]følge Guds ord har alle mennesker prinsipielt samme menneskeverd og dermed samme menneskerett."

⁴ Dette er også tatt fra protesten mot jødeforfølgelsen: "Og dette grunnsyn er våre statsmyndigheter ved lov forpliktet til å respektere. Ti Grunnlovens § 2 sier at Den Evangelisk-Lutherske religion forblir statens religion."

⁵ Protesten mot jødeforfølgelsen: "Og det vil si at staten ikke kan gi noen lov eller forordning som er i strid med kristen tro og bekjennelse."

⁶ Sml. tverrkirkelig uttalelse fra 1930-tallet (underskrevet av biskop Johan Lunde og en rekke andre ledere): "Med stor forførende makt kreves der nu nye bestemmelser, som tar sikte på å gjøre fosterdrap lovlig. – Blir disse bestemmelser vedtatt, svikter våre lover på dette punkt den kristne moral og innfører hedensk livssyn. Ingen kristen må la sig smitte av dette vesen, som vil føre til ulykke både for dette og det kommende liv. Ingen kristen må derfor gi sitt samtykke til dette lovforslag. Ingen kristen må medvirke til fosterdrap, eller ha befatning dermed."

8. Fordi loven er mot Guds bud, løser kirken den anfektede samvittighet fra lydighet mot øvrigheten i dette spørsmål.
9. Fordi den nye abortloven krenker de mest grunnleggende prinsipper for vår rettsstat, er det vår plikt som borgere og medmennesker å bekjempe denne lov med alle midler som ligger innenfor rammen av respekten for det menneskeverd vi kjemper for.
10. "Hvor statens makt skiller lag med retten, der blir staten ikke Guds redskap, men en demonisk makt". (Kirkens Grunn V)
11. "Etter Norges Grunnlov og lover har statens organer en viss styring og ordnende myndighet i kirkens anliggender, – men denne ordning er utelukkende blitt til fordi staten har sagt at den vil tjene kirkens sak og verne den kristne tro". (Kirkens Grunn VI)
12. "Bare når statens organer virker til beste for evangeliets rette forkynnelse og til menighetens oppbyggelse, kan den rettsgyldig utøve sin del av styremyndigheten i kirken". (Kirkens Grunn VI)
13. Setningene under punkt 10, 11 og 12 er hentet fra erklæringen "Kirkens Grunn" som ble avgitt da Den Norske Kirkes prester i 1942 nedla sine statsembeder i protest mot den nazistiske ideologi. Den nye abortloven lar seg bare forsvare utfra et ideologisk beslektet menneskesyn.
14. Den nye abortloven betyr en prinsipiell avstandstagen fra kirkens grunnleggende verdinormer og er en klar avvisning i lovs form av kirkens inntrengende formaning ut fra Guds ord.
15. Staten har således bevisst brutt med statskirkeordningens åndelige og rettslige forutsetninger slik kirken og Grunnloven forstår dem
16. Abortloven betyr i klartekst: Den evangelisk-lutherske religion forbliver ikke statens offentlige religion.
17. Fra den dag den nye abortloven trer i kraft, bør kirkens tjenere for rettens og sannhetens skyld forholde seg som om statskirkeordningen er satt ut av kraft, inntil abortloven enten blir omgjort eller omstøtt."

Abortloven er i strid med grunnloven, og ennå viktigere: den er i strid med Guds ord og bud. Derfor er den ugyldig, og det er en plikt å være ulydig mot den. I tillegg bør kirkens tjenere, mener Knudsen, ta konsekvensen av at staten har brutt med forutsetningene for statskirkeordningen. Argumentasjonen mot abortloven er i stor grad hentet fra kirkens protest 10. november 1942 mot jødeforfølgelsen, og begrunnelsen for bruddet med statskirkeordningen knytter til dokumentet *Kirkens Grunn*.

Å skille mellom to sider av prestens embete, eller mellom hans kirkelige og statlige embete, svarte til skillet mellom det åndelige og det verdslige regimentet og hadde bakgrunn i Den augsburgske bekjennelse, art. 28. I februar 1942 la Den norske kirkes biskoper ned sine statlige embeter under konflikten med den nazifiserte statsmakten: "Hva staten har overdratt meg, leverer jeg fra meg. Den åndelige gjerning og myndighet som er gitt meg ved

ordinasjonen ved Herrens alter, er fremdeles min med Gud og med rette. Å være ordets forkynner, menighetens tilsynsmann og prestenes sjelesørger er og blir mitt kall.”⁷ De aller fleste prestene i Den norske kirke fulgte snart biskopene og valgte et mønster som Børre Knudsen og Per Kørner senere fulgte i kampen mot staten. De var ikke lengre fødselsregisterførere eller vigselmenn, de forholdt seg ikke til skriv fra departementet og tok ikke imot lønn fra staten.

Brev til kongen

I brevet til kongen 1. januar 1979 peker Børre Knudsen spesifikt på grunnlovens §§ 2 og 4 og sier: ”Paragrafene 2 og 4 i vår Grunnlov er hittil blitt oppfattet som et rettslig bånd på den lovgivende og den utøvende makt. På denne bakgrunn har kirken funnet statskirkeordningens sammenblanding av statsstyre og kirkestyre teologisk forsvarlig. Uten denne forståelse av Grunnloven hadde jeg som kirkens prest aldri kunnet gå inn på å bli Kongens embedsmann. Jeg kan heller ikke skjønne at statskirkeordningen er mulig på noe annet grunnlag.” Børre Knudsen ønsket med embetsnedleggelsen også å provosere fram en rettslig prøving av abortloven og dermed få klarlagt premissene for statskirkeordningen i Norge. Han så klart at statskirkesystem og fosterdrapslov er som ild og vann. Det går overhodet ikke sammen. Knudsen er samtidig klar over at kirken er satt til å bruke himmelrikets nøkler. Soknepresten i Balsfjord refser regjering og storting og sier: ”Fra prekestolen fordømmer jeg abortloven som en himmelropende synd og binder Kongen og hans råd i denne synd så lenge loven står ved lag.” Det er ingen privat aksjon. Knudsen mener at normen for denne handlingen er allmenngyldig: ”Dette er min embedsplikt som ordinert prest”, skrev han til kongen.

Statskirke

Børre Knudsen ville verken sammenblanding eller atskillelse av stat og kirke. Han gikk ikke inn for statskirkeordningen på et prinsipielt teoretisk grunnlag. Han bekjempet den heller ikke på et prinsipielt teoretisk grunnlag i og for seg. Knudsens holdning er bestemt av den konkrete historiske konteksten. Han tar Den norske kirke med dens statskirkeordning på ramme alvor: ”Er den norske statskirke en Guds kirke? Jeg mener ja, og derfor har jeg i den nåværende situasjonen måttet handle som Guds prest i Guds kirke, og ikke som statens prest i statens kirke.” Skriver han i 1979.⁸

Stat under ansvar for Gud

Børre Knudsens ufravikelige krav til staten er at den skal være bundet av retten og at den ikke skal herske over samvittighetene. Staten skal være stat under ansvar for Gud. Tradisjonen fra biskop Eivind Berggrav og kirkens kamp under krigen skinner klart gjennom her. Staten er

⁷ *Dokumenter*, 130

⁸ 21. april 1979; Aktstykker, s. 22. – Knudsens motstand mot statskirkeordningen var altså situasjonsbestemt. Staten var kommet i strid med seg selv. Som kongens embetsmann er presten statskirkeordningen i et nøtteskall. Presten som kongens embetsmann er tegn på kongen som Guds mann. Men står ikke kongen under lydighet mot Guds ord, må presten sprengte bandet mellom kirke og konge. Han kan ikke lengre være kongens embetsmann.

ikke autonom, den er ikke rettens kilde, men den er underlagt retten, og de styrende står til ansvar for Gud i likhet med undersåttene.

I likhet med Berggrav kjemper Knudsen altså mot en positivistisk rettsoppfatning. La meg prøve å forklare dette begrepet. Når en i filosofisk sammenheng snakker om positivisme, betyr det noe som, navnet til tross, slett ikke er positivt kristelig bedømt. ”Positivisme bygger på den merkelige og patologiske overbevisning at det ikke finnes noe annet i verden enn det sansene kan oppfatte,” er det blitt sagt.⁹ Positivist holder seg til det sansene kan erfare. Og rettsfilosofiske positivist holder seg til de til enhver tid vedtatte lover og rekner ikke med en overodnet naturrett eller guddommelig lov som står over menneskelig lovgivning. Børre Knudsen som Eivind Berggrav kjempet altså mot en oppfatning som går ut på at staten eller øvrigheten, demokratiet eller folkeflertallet er rettens kilde. Etter kristent syn finnes det nemlig en rett som står over oss alle og krever at vi anerkjenner den. Og kirken må tale sannhetens og rettens sak mot løgnen og vilkårligheten. Det betyr ikke at kirken blander seg i det politiske i politikken. Men kirken hevder at staten og de styrende og alle mennesker er forpliktet overfor Gud på fundamentale rettsprinsipper, så som rettsvern om menneskelivet fra befruktnings av. Der gudsfrykten blir borte og forpliktelsen overfor moralske absolutter forsvinner ut av synsfeltet, flyter alt. Det totalitære demokrati kan være minst like ille som diktaturet. Som Børre Knudsen en gang uttrykte det: Hitlers Tyskland ble bombet i stykker, men basillene ble spredt ut over hele Europa.¹⁰

Kirken har ansvar – uavhengig av om den er statskirke eller ikke

Ennå verre blir det om kirken tier og ikke vil være en stemme for de stemmeløse og sette drapsmenn under kirketukt. Børre Knudsen og Ludvig Nessa kvad:

Folkesuvereniteten
hersker over menigheten
slik som paven gjorde før.
Stat og kirke ektepakten
binder selve nøklemakten
mens de minste barna dør.¹¹

Noen måneder etter embetsnedleggelsen uttrykker Knudsen frustrasjon over at biskopene ikke vil bruke nøklemakten mot de styrende. Han spør: ”Hvor lenge skal det tåles at staten åpenlyst trosser mot Guds hellige ord og bud, før kirken erklærer statens ansvarlige ledere for å være åpenbare gudsforaktere, som ved sine gjerninger har satt seg selv utenfor Guds menighet?” (Aktstykker, 21)

Noen tror kanskje at Børre Knudsens syn på forholdet mellom kirke og stat ikke er så aktuelt etter at det er blitt et løsere forhold mellom Den norske kirke og staten, eller for oss som har søkt nødhavn f. eks. i Det evangelisk-lutherske kirkesamfunn (DELK). Men det blir helt feil. Om *statskirkesystemet* tenkte Børre Knudsen historisk og situasjonsbestemt. Men om

⁹ Egon Friedell referert i Skagen 2018, 111

¹⁰ *Veien til Moria*, 71

¹¹ Richard Skollevoll: ”Denne vise ble diktet til biskopene under et besøk Knudsen og Ludvig Nessa avla på et bispemøte, hvor biskopene frasa seg ansvar i abortsaken med grunn i bestemmelser gjort i det demokratiske system.” (Skollevoll 2012, 72, n. 356).

forholdet mellom kirke og stat tenkte han samtidig prinsipielt. I likhet med den frie norske kirkes ledere under krigen. Etter bruddet med staten påsken 1942 så den frie kirkeledelsen fortsatt på kirken som statens samvittighet. *Bruddet med statskirkeordningen gjorde ikke noe fra eller til i så måte.* Dette kommer tydelig fram i protesten mot jødeforfølgelsen i november 1942: ”Dersom den verdslige myndighet blir til redsel for den gode gjerning, det vil si for den som ikke forgår seg mot landets lover, da er det kirkens gudgivne plikt som *statens samvittighet* å påtale dette.” (Kursivert her)¹² Heter det i brevet, stilet til ministerpresident Vidkun Quisling. Og en lang rekke organisasjoner og enkelte *frikirkelige* samfunn sluttet seg til brevet. Argumentasjonen er prinsipiell, samtidig som den knytter til den retthistoriske konteksten ved å vise til grunnlovens forpliktelse på evangelisk-luthersk kristendom:

”[I]følge Guds ord har alle mennesker prinsipielt samme menneskeverd og dermed samme menneskerett. Og dette grunnsyn er våre statsmyndigheter ved lov forpliktet til å respektere. Ti Grunnlovens § 2 sier at Den Evangelisk-Lutherske religion forblir statens religion. Og det vil si at staten ikke kan gi noen lov eller forordning som er i strid med kristen tro og bekjennelse.”¹³

Dette er jo i kortform også Børre Knudsens argumentasjon mot abortloven, og vi finner den som nevnt i hans 17 punkter mot loven. Under krigen var det allminnelig oppfatning at grunnloven forpliktet staten på evangelisk-luthersk kristendom, ikke bare i kirkestyret, men i det hele. Og det kan ikke være tvil om at det er en historisk gyldig og rett tolkning av grunnloven. Men akkurat som liberale teologer har lang trening i å borttolke Bibelens ord, har jurister lang trening i å borttolke grunnlovens ord. Jurister stod derfor klare til å begrunne et nytt og uhistorisk syn på grunnlovens §§ 2 og 4 da en mentalitetsendring i folket krevde at demokratiske avgjørelser måtte gå foran Guds bud. Derfor tapte Børre Knudsen i høgsterett i 1983.¹⁴ Og dessverre foregikk det et sideskifte i Den norske kirke fra prinsipp til pragmatikk, og antiabortprestene ble etter hvert skjøvet til side, uten dermed å forstumme.

Den kristne og humanistiske arven

Når Stortinget nå har skrevet inn i grunnloven at statens verdigrunnlag forblir vår kristne og humanistiske arv, er dette på den ene side en vag og flertydig formulering, men på den annen side er kanskje det juridiske potensiale i bestemmelsen styrket sett fra kristent ståsted. Den kristne og humanistiske arven skal ligge til grunn for staten. Om landet ikke har en statsreligion (men en ”folkekirke”), har staten ifølge grunnloven like fullt et verdigrunnlag. Det er all grunn til å konfrontere staten med at den bryter med verdigrunnlaget og bryter grunnlovens § 2. Men ennå viktigere: Staten krenker kirkens Herre ved å la være å anerkjenne han som Herre over himmel og jord.¹⁵

¹² *Dokumenter, 222f*

¹³ *Dokumenter, 222*

¹⁴ Ludvig Nessa hadde all grunn til å sammenlikne fosterdrap med gassing av jøder. Politiet stilte seg igjen på maktens side, ikke på rettens, da de arresterte Knudsen og Nessa.

¹⁵ Sml. Collegium pastorale, protokoll, 73.

Kamp for rettsstaten – arven fra Berggrav

Børre Knudsen kjempet for rettsstaten. Det gjorde kirken under krigen også. Kirken kjempet ikke for demokratiet, men for rettsstaten. Selv om kirkens kamp i det ytre falt sammen med folkets politiske kamp mot en felles fiende, var det ikke politiske motiver som drev biskopene og prestene.¹⁶ Biskop Berggrav kunne stille seg like kritisk til det moderne demokrati som til den totalitære stat. Det gjorde også Børre Knudsen.

Martin Luther, Eivind Berggrav og Børre Knudsen så alle det tyranniske potensialet knyttet til den aktive stat. Ifølge Nils Chr. Geelmuyden gav Børre Knudsen et tilspisset uttrykk for ønsket om den slanke staten:

”Staten bør etter mitt skjønn ikke gjøre annet enn å tenne gatebelysning, plukke opp fylliker og passe på Norges bank. Det er hva den egner seg best til. De fleste andre oppgaver løses adskillig bedre gjennom direkte ansvar. Jeg tror imidlertid staten bare vil vokse. Staten eier oss mer og mer. Den har bukten og begge endene. Alt som er farlig havner liksom i statens hender. Der blir det dobbelt så farlig.”¹⁷

Vi kan kanskje si at gjennom Børre Knudsen ble den statstenkningen som lå bak kirkekampen under krigen revitalisert. Billedlig talt kunne Knudsen stå på Berggravs skuldrer når det gjaldt statsforståelsen. Og Berggrav stod på Martin Luthers skuldrer.

Våren 1941 reiste Berggrav rundt med det djerve foredraget ”Når kusken er gal”.¹⁸ Her anvender han læren om de to regimenter, det åndelige og det verdslige, inn i en situasjon som tilhørerne gjenkjenner som sin egen under den tyske okkupasjonen. Egentlig handler toregimentslæren om to sider ved det ene regimenter, som er Guds regimenter. Vi skylder ikke staten noen slags lydighet som vi ikke skylder Gud. ”Vi står ene og alene til regnskap for Gud.” Det gir seg av det første bud. Øvrigheten og kirken skal begge fremme kjærlighet og kjempe mot Satan og hans rike, men på hver sin måte. Luther stod midt i frambruddet av en moderne stat, som var mer aktiv i oppdragelse, kultur og åndsliv. En slik mer aktiv stat må endelig ikke innbille seg at den har myndighet over samvittighetene. Den verdslige øvrighet må ikke blande seg inn i sjelens og samvittighetens område. Men den må selv stå under Gud som sin øvrighet. Bare da er den en øvrighet etter Guds orden. Satan vil lokke til å søke makt uten rett. ”Uten rett finnes det ikke øvrighet av Gud. Hvis makten skal komme først og så retten, da er vi i Satans rike.” I et slikt tyranni er øvrigheten ”som en gal kusk eller en løpsk hest”.

Berggrav trekker ikke den konklusjon at en overhodet ikke skal være lydige mot en tyrannisk øvrighet. Ikke alt tyranner gjør, er tyrannisk. Men en skal først og sist lyde Gud, selv om en må lide for det her i verden. ”Som alltid i sann kristen ferd gjelder det her ikke noe negativt – finne en utvei –, men positivt: *Det er plikt å være ulydig.*”

Kirken, og da ordets embete som Guds og kirkens talerør, må tale øvrigheten til rette når den viker av fra sannhet og rett. Fordi Gud står over både det åndelige og det verdslige regimenter, må en forkynner tale Guds ord til begge regimenter. Berggrav sier: ”Gud innsetter ikke en øvrighet og skyver båten fra og lar den fare sin egen sjø. Ordet skal lyne og lyse over denne øvrighet, så visst som Guds ord skal ramme alle samvittigheter, til opplysning, til dom og til

¹⁶ Hagen 1967, 82

¹⁷ Geelmuyden 1988, 18

¹⁸ *Dokumenter*, 71-79 (Eller: <http://virksommeord.uib.no/taler?id=881>)

frelse.” Ordet og lidelsen er kirkens våpen. Kirken kan ikke tie til uretten uten å bli medskyldig. Øvrighetens embete er tjeneste for folket. ”Hvor en herre eller øvrighet ikke elsker sitt folk, er det ute med han”, sier Luther.

I foredraget ”Religionen og rett”¹⁹, som Berggrav holdt i juristforeningen i Oslo 5. februar 1941, framholder han at retten i likhet med religionen er gitt. Religionen og retten står over oss. Mennesker kan ikke vilkårlig bestemme hva som er rett og sant.²⁰ Blir makten og massen det dominerende, står vi i en livssynskamp. Det står en kamp om rettens uavhengighet av makten. – Dette er et frontalangrep på den rettsfilosofiske positivismen. Det minner om tankegangen bak rettsoppjøret i Nürnberg etter 2. verdenskrig. Det finnes rettsprinsipper som ingen må krenke. – Berggrav argumenterer for at retten, den rett vi alle må anerkjenne, er hellig og ukrenkelig. Gud er ”all retts stifter og opphav”²¹.

Lyde Gud mer enn mennesker

Når avgudsdyrkelsen setter seg fast i samfunnslivet, er konflikten med Guds kirke et faktum. Det blir en kristenplikt å være ulydig, for vi skal lyde Gud mer enn mennesker. Konflikten med Romerriket kom på grunn av statens selvforherligelse og keiserdyrkelse. Kirkekampen under krigen kom fordi staten dyrket rasen, partiet, føreren og undertrykte retten. Børre Knudsen tok opp kampen mot en stat som dyrker demokrati, valgfrihet, selvrealisering og undertrykker retten. Livsrett og menneskeverd krenkes fordi gudsfrykten mangler. Og der gudsfrykten mangler, er det utrygt å være menneske. Da Abraham kom til Gerar, trodde han at de kunne gå over hans lik for å ta kona fra han. Han sa: ”Jeg tenkte: Det er visst ingen gudsfrykt på dette sted, og de vil slå meg i hjel for min hustrus skyld.” (1Mos. 20,11)

I dagens sekulære postmoderne samfunn legges det nok opp til en viss toleranse med motstrøms samvittigheter, men uten at et eneste ufødt liv skal spares. Og vi står kanskje med lua i handa og ber pent om å få lov til å reservere oss. Mens det i virkeligheten er vår plikt å være ulydige, om det så skal koste oss. Hvor er en Martin Luther? En Eivind Berggrav? Eller en Børre Knudsen?

Børre Knudsen sier:

”Hver gang du kommer på et valg mellom verdens herrer og denne Herre [dvs. Jesus], må du velge denne Herre. Du kan komme i mange dilemmaer, men må si: – Det er Han som eier meg, og han vet best. Hvis landets lover og landets myndigheter og deres bud kommer i konflikt med den ordre jeg har fått av ham og den livslov som han har lagt frem for meg, må jeg følge hans livslov og hans befaling – for han har all makt i himmel og på jord.”²²

¹⁹ *Dokumenter*, 66-71

²⁰ Berggrav sier: ”[K]irken *bøyer seg* for retten, kirken har intet med å bestemme over den. Merk vel: *bøyer seg for retten*, – det betyr ikke for enhver tilsynelatende rettsstiftelse. For over alle rettsbud og over all makt står Gud, slik som han i sitt ord taler i vår samvittighet. Kirken er ikke rettsstiftende, men samvittigheten er det. Her har vi derfor det dype menneskelige møte mellom rett og religion: i den opplyste og rettsbevisste samvittighet.” *Dokumenter*, 71

²¹ *Dokumenter*, 71

²² *Nåden og sannheten*, 56

Den vestlige verden raser mot undergangen. Det er fare for at vi som kristenfolk blir fartsblinde, for selv om vi har et annet mål, er også vi i verden. Og det er fare for at vi slår oss til ro med de smuler som kastes til oss under den ville ferden. Godtar vi en slik dhimmistatus i land som vi for få tiår siden kalte kristne land? Godtar vi den moderne tesen at staten må være sekulær? Stemmer det med Jesu befaling om å gjøre alle folkeslag til disipler?

Antikrists rike

Med høgsterettsdommen i Børre Knudsen-saken i 1983 passerte staten en grense og ble så å si moralsk grenseløs, grunnloven til tross. Folket og det politiske lederskap hadde passert denne grensen flere år tidligere. Hva er det da som holder igjen før Antikrist står fram? Slik Børre Knudsen ser det, gjentar historien om Babel seg. Urbanisering og kommunikasjonsteknologi strømlinjeformer samfunn og stat, selv om utviklingen kan gå i bølger. ”Staten har fått kontrollmakt som aldri før gjennom alle kommunikasjonsmidlene, og den er ikke lenger bare en isolert by eller et land, men store enheter – stater så store som hele Europa. Vi kan skimte en stat, stor som hele verden.”²³ Paradoksalt nok ser Børre Knudsen noe positivt i at stater ennå er fiender som holder hverandre i sjakk, men han mener at verdensøkonomien etter hvert driver fram en verdensstat. Antikrist vil komme slik Paulus beskriver i 2Tess. 2, og profetien i Joh. åpenb. 17 – 19 om et Babylon i endetida vil gå i oppfyllelse. Slik Børre Knudsen ser det, er det antikristelige riket en sekulær statsmakt som setter seg i Guds sted. Børre Knudsen-saken viste at konturene av det antikristelige riket er tilstede i det norske samfunnet. Det er ikke blitt mindre tydelig i de trettifem år som er gått etterpå.

---

²³ *Grunnsøylene*, 105

Børre Knudsens tenkning om kirken

Guds kjærlighet stifter rett

Det er sammenheng mellom Børre Knudsens statstenkning og hans kirketenkning. I staten som i kirken har vi med Kristus å gjøre, som har fått all myndighet i himmel og på jord. Han fremmer sitt rike indirekte i det verdslige regimente og direkte i det åndelige regimentet. Historien fra syndefallets dag til fullendelsen er historien om Guds redningsaksjon. Historien er frelseshistorie, men under korset. Guds kjærlighet bærer verden og historien. For å berge oss måtte han ofre sin enbårne Sønn. Kristi offer er på en måte ikke bare historiens, men tilværets sentrum, som bærer verden og er tilstede i kirken, på en særlig måte i nattverden.

”Dette mysterium bærer alle skapte ting; Kristus den korsfestede, lammet, grunnvollsofferet, sonofferet. Det er oppgjøret med vår synd som gjør at ikke alt bryter sammen, men blir opprettholdt ved Guds nåde. Vi blir båret av dette allerede nå, det bærer vår virkelighet selv om vi ikke vet om det. Når jeg kommer inn i denne helligdommen, kommer jeg inn i det sønderknusende møte med min synd – sannheten om meg selv i møte med Lammet, og da vet jeg ikke noe annet til *frelse* enn Jesus Kristus og han korsfestet. Da skjer det noe. Da får jeg del i Guds sinn. Da er jeg på Abrahams vei – på offerstedet. Da dør jeg for å stå opp til nytt liv.”²⁴

Børre Knudsen tror på en rettsstruktur i tilværet. Rettsstrukturen er båret av kjærlighet, Guds offerkjærlighet og Kristi lydighet. Menneskets situasjon utenfor Kristus har bakgrunn i en dom i himmelen.²⁵ Da menneskeslekten solgte seg til djevelen, ble djevelen denne verdens fyrste. Han er en anklager som befester sin makt ved rettslig anklage. Og mot Satans anklage kan en ikke komme med vilkårlige argumenter. Men frelseshistorien er knyttet til pakter og rettsstiftelse. Ved Kristi død på Golgata ble anklageretten tatt fra djevelen. Selv om han på løgnaktig grunnlag fortsetter å anklage en kristen. Den nye pakt bygger på syndenes forlatelse i Jesu blod. I omvendelsen gir mennesket Gud rett i dommen og rett i benådningen.

I kirken gjelder en nådens rett, som Kristus har grunnlagt på Golgata. Dåpen er paktskonstituerende. Den setter fri fra djevelen. Ved troen fastholder vi Guds ord og barneretten. Børre Knudsen kunne si: ”Gud kan gi opplevelser, men hold deg ikke til dem. Husk at det er Ordet du skal holde på. Tro er å holde på det nakne ord i Skriften.”²⁶ Nattverden er paktens måltid med paktsblodet. Og loven er flyttet fra steintavlene og innskrevet i hjerter av kjøtt.²⁷

Gud skaper selv sin kirke

Kirken er for Børre Knudsen som for Luther en Ordets skapning. Dømt av loven og oppreist ved evangeliet er mennesker blitt Guds barn. Vi var alle skyld i at Jesus måtte dø.

²⁴ *Veien til Moria*, 18

²⁵ Til avsnittet sml. Collegium pastorale, protokoll, 67ff; se også *Nåden og sannheten*, 24ff.

²⁶ Stange 1982, 26

²⁷ *Himmelrikets nøkler*, 31

”[V]i er Kristi mordere sammen med jødene. Vi har ikke lov til å slippe unna drapet på Jesus, og jødene skal heller aldri slippe unna det. Slipper jødene unna, slipper også vi unna. Skal vi vinne Israel for Kristus, må vi stå sammen med dem som skyldige, for Kristi død er sannheten om vårt liv. Så enkelt er det. Ikke forsøk å unnskyld dem, for da tar du fra dem frelsen! Ikke forsøk å bygge opp det Paulus forsøker å bryte ned.”²⁸

Pinsen forandrer alt. Nådens og bønnens Ånd overbeviser om vår synd og Kristi rettferdighet, det blir anger og gråt, og dåpens kilde blir åpnet mot synd og urenhet (sml. Sak. 12,10 – 13,1). Slik blir kirken til. Her er ikke jøde eller greker. Dommen og nåden er den samme.

På Pinsedag blir Jesus Krist forklaret,
 først da blir korsets bitre hymner sunget;
 ved Åndens ild er skylden åpenbaret:
 vi skuer ham som vi har gjennomstunget.

(Sangverk, fra nr. 252)

Kirken i verden

Misjon var for Børre Knudsen først og fremst at menigheter ble plantet ved Guds ord og levde slik menigheter skal leve. ”Misjon er å plante menigheter. Menigheter er misjon ved sitt nærvær i verden. En by som ligger på et fjell kan ikke skjules, som Herren sier.”²⁹ Et varmt fellesskap av troende og bedende mennesker som gjør gode gjerninger, som leser Guds ord og samles til messe, som synger salmer, lovsanger og åndelige viser og dyrker en kultur for samtale om troens sannheter, der har du i korthet Børre Knudsens menighetssyn.³⁰

---

²⁸ *Veien til Moria*, 65

²⁹ *Himmelrikets nøkler*, 145

³⁰ I *Nåden og sannheten*, s. 10f, finner vi denne salmen:

Som fattige der dog gjør mange rike,
 som de der intet har og eier alt,
 i dette er de kristne Kristi like,
 og han har kalt dem jordens lys og salt.
 Den arme kristne, han er jordens vekter,
 hans bønner står i bresjen som en hær,
 hans tro velsigner alle jordens slekter
 med gull og grøde, fred og tjenlig vær.

En kristen burde æres mer enn noen
 fordi han er en prest så mild og god
 med adgang til Guds nådestol i troen
 hvor Kristus står til skue i sitt blod;
 der går han inn i ofrets ild og smerte,
 der kjemper han med korsets bitre bør,
 der roper han med Kristi munn og hjerte
 for dem som ikke skjønner hva de gjør.

Takk Gud at han har satt et folk av prester
 som verdens våkne sjel og løste munn,
 de bryter brød på alle Herrens fester,
 de roper Abba Fader hver en stund;

Trengsel i verden hører til kirkens normalkår. Kristne er sant å si i et utenforskap i en verden, omgitt av åpent eller latent fiendskap. Men i kirken, som har tid til å høre på Jesus, og som tar vare på Guds ord, finner den enkelte kristne et nytt livsrom og et nytt samfunn: Guds husfolk. ”Og når vi jages ut av verdens løgnaktige og overflatiske fellesskap, ut av verdens falske trygghet, den som ikke kan vare – for himmel og jord skal jo forgå – når vi utstøtes så å si av velferdsstaten, og av sosialdemokratiet, så er det fordi Herren har kalt oss.”³¹ Børre Knudsen ser det slik at verden gjør oss en tjeneste ved å jage oss vekk fra verdslig trygghet og samfunn og inn i menigheten. ”Vi blir overgitt til Gud og hans nåde. Når det skjer, da blir menigheten noe uendelig stort for oss”³².

Kirken i kamp

Venter Børre Knudsen at staten er en rettstat som verner retten, så venter han at kirken er en bekjennelseskirke som bekjenner fra sak til sak, ikke bare i ord, men også i handling.” Martyriet kommer kirken aldri utenom fordi den utfordrer verden og verdens fyrste til en kamp på liv og død”, sa Knudsen.³³ I en sang han skrev om Fadervårs første bønn munner det ut i en åndskampskildring med Gideons seier over midianittene (Dom. 6) som transparent:

Vår skatt må vi bære i krukke av leire,
vi skjuler vår brann i et skrøpelig kar;
når krukkene knuses, skal Israel seire
ved ilden som flammer forferdende klar:
Basunene drønner, opp Gideons sønner!
nu glemmer vi spotten og pinen og savnet,
nu dømmes vi verden, nu helliges Navnet

(*Sangverk*, nr. 114,4)

---

de vet at verdens synd er deres egen,
de deler åpent verdens skjulte skam,
de bærer verdens sykdom frem for legen,
de bærer den med ham, det knuste Lam.

Til troens folk blir rykket opp i skyen
skal buen stå i regnet klar og skjær,
men når den fromme Lot går ut av byen,
da løsner vreden som et Herrens vær.
Se, ennu finner kalven melk hos moren,
og solen skinner like varm og blid;
vend om, mitt hjerte: troen er på jorden,
og ennu er det nådens gode tid!

³¹ *Himmelrikets nøkler*, 16

³² *Himmelrikets nøkler*, 17

³³ *Himmelrikets nøkler*, 142

På veg mot målet

Kirken er himmelrikets forpost.³⁴

”Det som skjer i vår kirke og vårt samfunn, her hvor kristendom og folkefellesskap har vært sammenvevet inntil det utydelige i så mange hundre år, det er at Gud igjen begynner å profilere sin menighet for å kalle den ut til det den egentlig skulle være, ikke først og fremst et kristent folkefellesskap i en historisk nasjon, men hans husfolk. Ikke først og fremst Den norske kirke, men den apostoliske kirke.”³⁵

Det er så visst ikke pessimistiske toner. Det er forventning:

”Vi blir kalt ut i denne siste tid for å bære vitnesbyrd om det riket som kommer. Da har vi også det løftet at hvis vi blir i hans ord og virkelig mer og mer tar dette ord inn til oss, og blir det vi er, i kraft av dåpen og det måltid han samler oss omkring, i kraft av hans utvelgelse – *Dersom dere blir i mitt ord, da er dere i sannhet mine disipler. Og sannheten skal frigjøre dere* – da skal vi få se at Gud vil frigjøre alle de nådegaver han har gitt den apostoliske kirke helt fra begynnelsen av. Og verden skal se at riket kommer.”³⁶

Børre Knudsen reknert med at vi er langt inne i endetida. Og han advarte mot forførelse ved falske profeter. Forførelsen må ikke forveksles med en vekkelse som mange håper på. Verre enn jordskjelv, pest og hunger er ”den store forførelsen som ser ut som den kristne verdensvekkelse. Hvis vår tid virkelig er endetid, må vi være forberedt på dette. Derfor er endetiden også en tid for å prøve åndene og holde seg nær til Herren og Herrens klare ord. En tid for aldri å gå utenfor ordet!”³⁷ Kirken er uløselig knyttet til Herrens ord. Børre Knudsen refererte til Luther, som kunne spissformulere: ”Hvis jeg i hele verden var den eneste som hadde og holdt fast ved Ordet, så var jeg alene kirken og kunne med rette dømme om hele den øvrige verden at den ikke var kirken.”³⁸

Kirkens embete

Kirken er ikke en republikk og et demokrati av de døpte, heller ikke av de døpte som tror på Jesus. Kirken er et monarki, der Kristus styrer gjennom ansvarlige embetsmenn. Når Knudsen betoner ordinasjonen som uttrykk for prestekallet, er det igjen tanken på rettstrukturen som skinner igjennom. Således tenkte han høge tanker om biskopers og presters embete. Embetene er gitt til tjeneste for menneskene. I *Det hellige bryllup* (1976) har han diktet ”Vær hilset, herr biskop, Guds øye i nord, vår Stella Polaris som vokter Guds Ord at skibet ei viker fra leden”, med i alt 14 vers. ”Vær ydmyg, men ikke beskjeden! – Du kan ikke tenke for høyt om din

³⁴ Kirkebygningen er ikke en kommunebygning eller et folkets hus, men en ambassadebygning for Guds rike – eller skulle være det. Sml. ”Dagen”, 28.01.1993, s. 4, som refererer til et fjernsynsprogram NRK Troms sendte 29.08.1990.

³⁵ *Himmelrikets nøkler*, 21

³⁶ *Himmelrikets nøkler*, 21f

³⁷ *Himmelrikets nøkler*, 143f

³⁸ *Festskrift*, 239; jfr. WA 42, 334,30-32 (i Luther i utlegning av 1Mos. 7,16-24).

stand om du vil bli rettelig ydmyget, mann!” Diktet handler også om prestene, men biskopen må våge å ”vise oss leden ved sannhetens ord”.³⁹

Børre Knudsen var opptatt av det ytre kall til prestedtjeneste, og han var opptatt av at biskoper og menigheter ikke skulle skyve kallsansvaret over på staten. Ble han fradømt sokneprestembetet i Balsfjord og ny prest utnevnt med biskopelig aksept, ville han ikke motsette seg å slutte.⁴⁰ Men det skulle gå annerledes. Under en samtale han og jeg hadde med Per Lønning, som da var biskop i Bjørgvin, kritiserte Lønning at Knudsen kom tilbake til Balsfjord og fortsatte å gjøre prestedtjeneste. Men da svarte Knudsen: ”Jeg fikk et kall – fra min menighet.” Kirken hadde nok kallsretten, men den kunne etter omstendighetene utøves på forskjellig vis.

Da sokneprestene Olav Berg Lyngmo og Arne Thorsen, som hadde kalt Børre Knudsen til biskop i Strandebarm prosti Nord, i 2001 ble fradømt sine embeter, skrev Knudsen offentlig i avisa ”Nordlys”:

”Med fullmakt fra kirkens Herre, Jesus Kristus, må jeg erklære på Hans vegne:

De to kirkens tjenere, Arne Thorsen og Olav Berg Lyngmo, som ble avsatt fra sine embeter i kirken ved dom i Hålogaland Lagmannsrett 12. januar i det Herrens År 2001, er med øyeblikkelig virkning gjeninnsatt i sine menigheter av Herren selv. Hverken kirkestyre, biskoper eller domstol har villet høre hva Herren og hans apostler sier i denne sak, og dommen har derfor ingen rettskraft i Herrens egen kirke.”⁴¹

Kirkesplittelse

Børre Knudsen var fredselskende. Usaklig splid ville han ikke ha. Kirken er én, og vi har ikke lov til å bryte kirkefellesskap på vilkårlig grunnlag. Brudd smerter. Den nye pakts folk har del i et dypt, dypt mysterium.

”Derfor opplever vi det alle sammen som noe forskrekkelig når vi ikke lenger kan samles rundt det samme alter. Men det hender at vi må bryte fellesskapet. Det blir da en fryktelig smerte. Det er så dramatisk. Det er som å felle en dødsdom: Du har ikke del i livet! Du ligger i dine synder. Vi blir nødt til å ta oppgjøret. Ellers blir vi medskyldige. Det er og blir noe fryktelig å bryte kirkefellesskapet. Men det er slik man gjør det i Jesu Kristi kirke. Man kan ikke melde seg ut av ansvaret for hverandre. Det er ikke en papirsak. Det er et sakramentalt fellesskap. Det er bare én måte å bryte det på. Når du er nødt, for Jesu og sannhetens skyld, som Paulus gjorde det i Korint (1 Kor 5). Du bruker nøklene. Kirken bruker nøklene. Det er den ansvarlige måten å gjøre det på. Annet er bare furting.”⁴²

---

³⁹ *Sangverk*, nr. 234

⁴⁰ Sml. Stange 1982, 84f.

⁴¹ *Skollevoll* 2012, 70

⁴² *Himmelrikets nøkler*, 34

En evangelisk-katolsk teolog

Børre Knudsen bar nok på en ulykkelig kjærlighet til romerkirken, som han møtte på nært hold i ungdommen gjennom en nederlandsk venn og et nederlandsk benediktinerkloster. Men han så et klart vannskille mellom romersk og evangelisk-luthersk teologi. I moderne økumenikk været han en skinnenighet. Børre Knudsen var evangelisk-katolsk, ikke romersk-katolsk. Han orienterte seg bredt ved lesning og personlige kontakter. Men hans teologi var grunnleggende bestemt av dialektikken mellom lov og evangelium, og da i den resiproke, den gjensidige, form, der evangelium og lov og lov og evangelium er avhengige av hverandre: Loven skaper den krisen som evangeliet løser, og evangeliet gjør det mulig å holde Guds bud. Dette er klassisk luthersk forståelse – en kan bare tenke på Luthers store katekisme.⁴³

Børre Knudsen var skrifteolog. Han har Ordet, ble det sagt om han. Hos lekfolk som bøyd seg for Skriften, kjente han seg heime. Det handlet mer om praktisk bibelbruk enn om teoretisk bibelsyn. Frimodigheten må bygge på enfoldig tillit til Ordet og sakramentene. Da er vi i bibelhistoriens og skapelsens landskap. Da forholder vi oss til faste realiteter. ”Mitt eneste håp er det som jeg fikk i den hellige dåp,” synger Børre Knudsen.⁴⁴

Kort om Børre Knudsens forkynnelse

Som forkynner så Børre Knudsen et forbilde i Jesu undervisning av de to disiplene på vegen til Emmaus. De ble ført inn i Bibelens Kristus-vitnesbyrd fra Mosebøkene av. Børre Knudsen var opptatt av å se Det nye testamentet (NT) i lys av Det gamle (GT). Et eksempel er når han samskuer israelittenes overgang over Jordan og Jesu dåp og hans død. Jesus er jo samme navn som Josva:

Du kom til dåpens vann.
Ditt navn er Josva, Herre.
Og Jordan ville sperre
vår vei til løftets land.
Da steg du ned i dåpen,
i dødens dype gru,
og straks lå veien åpen,
ti paktens ark er du!

Og paktens ark skal stå
til folket vel er fremme,
og dommen skal den demme
til verden kan forgå.
Ja, midt i offerpinen
står du, vår Josva, nu
med brødet og med vinen
og roper: Kom ihu!

(*Sangverk*, nr. 63)

⁴³ Johann Arndts *Den sanne kristendom* leste han jevnlig fra han var i slutten av tenåra (Skollevoll 2012, 97).

⁴⁴ *Sangverk*, nr. 191 – DELK's *Salmebok* (1995), nr. 278; *Norsk salmebok* (2013), nr. 185

Vi må forstå Kristus ut fra GT, og vi kan bare forstå GT ut fra Kristus. Å samlese GT og NT kaller Knudsen den apostoliske lesemåte.⁴⁵ Forkynnelsen hans beveget seg i den sammenhengende frelseshistorien fra Første Mosebok til Johannes' åpenbaring med en sterk bevissthet om at vi lever i den nye pakts tid. Det endelige sonoffer er bragt, og Den Hellige Ånd gjør åndelig døde mennesker åndelig levende. Børre Knudsens forkynnelse, som stadig knytter skapelsen, inkarnasjonen, Jesu dåp, hans lidelse, død og oppstandelse og Den Hellige Ånds nyskapende gjerning sammen, sikter på foreningen med Kristus. Knudsens skriftutlegning kunne være overraskende. Og om det var mulig å diskutere og motsi enkeltheter i tolkningen hans, hadde han en læremessig fasthet. Det gjelder å lære seg selv å kjenne, og det gjelder å lære Gud å kjenne. De kristne ”er de som ikke vet noe annet møtested mellom Gud og mennesker enn der hvor jeg er fullstendig tilintetgjort og mitt hjerte er sønderknust av Guds sorg over synden. De vet ikke om annen rettferdighet enn den som fås i Jesu blod.”⁴⁶ Du må ned på nullpunktet. Død, mørke, drukning, sønderknuselse. Da er du øde og tom som jorda før Gud talte sitt ord og Ånden skapte liv. Du må miste tilliten til menneskelig visdom og menneskelig rettferdighet. Det sønderknusende og livgivende møtet med Gud skjer der vi blir fratatt alt håp om å rettferdiggjøre oss selv. ”Når alt det jeg trodde på hos meg selv, er svidd bort av sannhetens skarpe ild, avslørt som løgn og aske – da åpenbares Guds kjærlighet.”⁴⁷

Da, i den siste fortvilede stunden
 revnet det veldige, håpløse hav!
 Vi som var døde, gikk tørrskodd på bunnen
 midt mellom vannene ut av vår grav.
 Herren gikk med oss, hans utvei lå åpen:
 veien fra døden til livet i dåpen!
 Halleluja! Halleluja!

(*Sangverk*, nr. 195,2)⁴⁸

Når syndene blir tilgitt, blir også Den Hellige Ånd gitt og et nytt liv skapt. ”Guds lov legges inn i sinnet og skrives i hjertet.”⁴⁹ ”Vi kan si at alt det Jesus gjorde, det gjorde han for at vi skulle få del i Den Hellige Ånd.”⁵⁰

Børre Knudsen, som hadde drevet arbeid blant flyktninger i Vest-Berlin og norskundervisning for slovenske flyktninger ved Mjøsa, og som selv hadde flyktet fra Menighetsfakultetet fordi han – på en eller annen måte – fikk det inntrykk at lovens andre bruk ble ensidig betont på bekostning av et nytt liv etter Bergprekenen, kunne ikke annet enn å kreve at kirken og dens tjenere var lys og salt i verden så menneskene merket kristnes godhet og kjærlighet. Børre Knudsen hadde en sosial og diakonal samvittighet. I Balsfjord var han prest og sosialarbeider i ett og involverte seg i mange menneskers liv og problemer. Andres nød gikk veldig inn på han, og han kunne rykke ut til alle døgnets tider.⁵¹

⁴⁵ Skollevoll 2012, 77 (intervju 2010)

⁴⁶ *Veien til Moria*, 21

⁴⁷ *Nåden og sannheten*, 110

⁴⁸ DELK's *Salmebok* (1995), nr. 107,2; *Norsk salmebok* (2013), nr. 184,2

⁴⁹ *Veien til Moria*, 41

⁵⁰ *Nåden og sannheten*, 84

⁵¹ Sml. Geelmuyden 1988, 69.

Skapelse, inkarnasjon og frelse

Naturmennesket Børre, som gikk fra Bergen til Kristiansand, som syklet gjennom hele Danmark, eller syklet noenogsytti mil fra Balsfjord til sin venn Willy Abildsnes i Herøy på Helgeland, som rodde 80-90 km rundt Malangshalvøya, som lovpriste ekteskapet og kjempet for de ufødte, og som ofte forberedte sin preken i Guds frie natur, visste at Gud møter oss gjennom det skapte. ”Verden er på en måte en bok skrevet av Gud, full av guddommelig mening. I de minste ting lyser Guds intelligens.”⁵²

Skapelsen, frelsen og troen hører sammen:

Fuglen i luften og liljen på marken,
sæden i jorden og barnet på fang,
Jonas i hvalen og Noa i arken
lovsynger Gud med den selvsamme sang;
syvstrenget harpe er regnbuebroen
stemt av Gud Fader,
– og sangen er Troen!

(*Sangverk*, nr. 153,1)

I Kristus er Gud kommet som menneske, skaperen som skapning. Børre Knudsen framhever parallelliteten mellom skapelsen og inkarnasjonen: ”Når Jesus blir unnfanget og født, er det like radikalt som da Gud ropte sitt ord ut i det store mørket og skapte himmelen og jorden og alle ting.”⁵³ ”Når Ordet er uttalt, når Gud Faders ”Bli lys!” klinger ut, da senker Guds Ånd seg ned over jomfruens skjød som over de dype, mørke vann, og det blir lys!”⁵⁴ Skaperordet klinger ut i hele GT som skrift og får kjøtt og blod i Jesus. Og gudmennesket gir oss sitt legeme og blod som brød og vin. Børre Knudsen synger:

Og som du gav deg i våre hender
da vi i tross fullbyrdet dine ord,
slik har du gitt deg i våre hender
som vin og brød på dette offerbord.

(*Sangverk*, nr. 110,5)⁵⁵

Nattverd og nattverdpraksis

Børre Knudsen ble ordinert til prest i Den norske kirke 28. juni 1967. Etter tjeneste i sjøforsvaret, da han mente at Norge ennå var en rettstat – ”[i]dag ville jeg selvsagt nektet militærtjeneste”, sa han på åttitallet⁵⁶ – etter tjeneste i sjøforsvaret ble han i 1968 kallskapellan i Balsfjord, der han tre år seinere ble sokneprest. Han ville gjerne hatt et presteembete i Sogn, men det fortelles at det strandet fordi menighetsrådene og biskopen sa

⁵² *Grunnsøylene*, 34

⁵³ *Nåden og sannheten*, 45

⁵⁴ *Nåden og sannheten*, 14

⁵⁵ DELK's *Salmebok* (1995), nr. 325,5

⁵⁶ Geelmuyden 1988, 61

nei til at han kunne forrette med virkelig, alkoholholdig vin i nattverden. Børre Knudsen var urokkelig i sin holdning og forble det seinere: Vinen hører også til Guds skaperverk og har Skriftens vitnesbyrd for seg. Nattverden er innstiftet med vin, dette har Herren knyttet sin befaling og sitt løfte til, og vi har ingen rett til å fravike dette. I Balsfjord ble dette synet, som jo må sies å være det klassiske lutherske, akseptert.⁵⁷ Bruk av alkoholfri vin i nattverden er nok velment, men etter Knudsens syn et klåfingret inngrep i Guds ordning. Er det ikke en ulydighet mot Jesu befaling som fører til at vi ikke kan vite at vi får Jesu blod? Et sterkt uttrykk for konflikten om nattverdens andre element har Børre Knudsen gitt i sangen ”O Herre, jeg er den edle ranke hvis rot springer frem av din dypeste tanke, jeg suger min saft av ditt hjerteblod så verden kan smake at Herren er god.” Her er det vinranken som fører ordet:

Men søker jeg ly hos de fromme på bordet,
da jages jeg bort som en skitten hore,
ja voldtatt i dine fienders krus
blir jeg foraktet i kristnes hus!

Min Gud! Jeg blir miskjent på begge sider –
nu klares i meg hva ditt hjerte lider!
Foraktet blir Herrens nåde og vin
av fariseer og fyllesvin!

Slik brenner min nektar av lengsel og smerte
som blodet i skapningens årer og hjerte,
jeg luer i natten og gløder mot gry
da du Herre Jesus skal drikke meg ny!

(*Sangverk*, nr. 124,7-9).

Knudsen var ikke bare opptatt av nattverdelementene, han mente også at nattverden hørte den ukentlige søndagsgudstjenesten til. Høgmesse var høgmesse med nattverd.

”Hele Skriften ligger skjult i brødet som brytes og vinen som skjenkes – her har vi synlig og hørlig det Ord som skaper himmel og jord og alle ting.”⁵⁸ Skal du si hva du har tatt imot i brødet og vinen, ”da må hele Skriften strømme ut av din munn.”⁵⁹ Og Knudsen framhevet at Jesu ord om den nye pakt i hans blod viser til profetien i Jeremias bok, kap. 31 om et nytt gudsforhold der en på syndsforlatelsens grunn kjenner Gud, og der Guds lov er innskrevet i sinn og hjerte. Helliggjørelsen følger rettferdiggjørelsen.

Israel og kirken

”Som Guds husfolk (familie) har vi fått Det gamle testamente i dåps gave”, sa Børre Knudsen.⁶⁰ Det er hos han en sterk identifikasjon av kirken med det utvalgte gudsfolket, kongeriket av prester, det hellige folk. Det var vi som lå i leir mellom havet og faraos hær, og som gikk tørrskodd på havets bunn, insisterer han. Nå gjelder den nye pakt, med et nytt

⁵⁷ Sml. Geelmuyden 1988, 62f

⁵⁸ *Nåden og sannheten*, 17

⁵⁹ *Nåden og sannheten*, 17

⁶⁰ *Grunnsøylene*, 11

paktsoffer og et nytt ”folk som er arvinger til alt som hørte det gamle paktsfolket til”⁶¹. Jøder og ikke-jøder må gå inn i pakten på de vilkår som nå gjelder. ”Paulus sier klart at det ikke er alle som stammer fra Abraham etter kjødet, som er Abrahams ætt – det er de som er av troen.”⁶² Kanskje Gud bruker muslimene til å okkupere tempelberget for at ikke jødene skal bygge opp igjen templet og begynne med ofringene igjen, tenkte Knudsen.

*

Den lutherske bekjennelse sier at kirken er en forsamling av hellige mennesker, der evangeliet blir lært rent og sakramentene forvaltet rett (Den augsburgske bekjennelse, art. 7). Vi kan kjenne igjen dette i Børre Knudsens kirketenkning. På mer enn én måte vender han tilbake til Luther. Samtidig maler han med sine farger, slik lyset fra det bibelhistoriske drama brytes, kan vi visst si, i hans tårer og smil. Kirken er for Knudsen som for Luther en Ordets skapning. Dømt av loven og oppreist ved evangeliet er mennesker blitt Guds barn. Steget opp av dåpen til en ny eksistens som leves ut først her i verden og så i evigheten.

Børre Knudsen synger:

Jublende løfter vi hellige hender,
vi som for lengst var fordømt og fortapt.
Nyfødt står folket på skinnende strender,
folket av prester som Herren har skapt.
Kanaans hellige frukt skal vi nyte,
vin skal vi skjenke og brød skal vi brytre!
Halleluja! Halleluja!

(*Sangverk*, nr. 195)⁶³

---

⁶¹ *Veien til Moria*, 40

⁶² *Veien til Moria*, 20

⁶³ DELK's *Salmebok* (1995), nr. 107,3; *Norsk salmebok* (2013), nr. 184,3

Litteratur

Willy Abildsnes, Børre A. Knudsen, Trond Kverno, Johan Varen Ugland, *Førstegrøden av Sangverk for Den norske kirke*, Solum forlag 1980

Torleiv Austad, *Kirkelig motstand: Dokumenter fra den norske kirkekamp under okkupasjonen 1940-45 med innledninger og kommentarer*, Høyskoleforlaget 2005

Collegium pastorale, en arbeidsgruppe av prester, protokoll 1984-86

Niels Chr. Geelmuyden, *En prest og en plage*, Metope 1988

Niels Chr. Geelmuyden, *Kjempers ødeland. Essays*, C. Huitfeldt forlag 1993

Ingar Hagen, *Den norske kirke i storm*, Lunde & Co 1967

Boe Johannes Hermansen (red.), *"Som en ild går Åndens ord"*. Festskrift til Børre Knudsen på 70-årsdagen, Luther forlag 2007

Børre Knudsen, *Grunnsøylene*, Credo forlag 1995

Børre Knudsen, *Himmelrikets nøkler. Prekener og artikler*, red. av Annie og Johannes Sørensen, Luther forlag 2010

Børre Knudsen, *Nåden og sannheten*, Lunde forlag 2005

Børre Knudsen, *Veien til Moria - offertanken i Bibelen*, Credo forlag 1997

Alf B. Oftestad (red.), *Statens religionsvesen og Jesu Kristi kirke: Aktstykker til Børre Knudsen-saken*, Arkenserien hefte nr. 6, Oslo 1979

Kaj Skagen, *Norge, vårt Norge. Et lands biografi*, Dreyers forlag 2018

Richard Skollevoll, *Børre Knudsens teologi mellom mystikk og kirkekamp*, mastergradsoppgave Universitetet i Tromsø 2012

Dag Stange, *Hva nå – Børre Knudsen*, Vårt Land forlag 1982